

ДИНАМІКА ВІДНОСИН УКРАЇНИ З НАТО: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У цій роботі детально розглянуто динаміку відносин України з НАТО з 1991 по 2023 роки на основі дослідження основних угод про співпрацю, стратегії та політики Альянсу щодо України, Стратегії національної та військової безпеки України 2021 р.

Ключові слова: відносини Україна–НАТО, національна безпека, євро регіональна безпека, співробітництво Україна–НАТО, гібридна війна, стратегічні орієнтири України.

Abstract

This article examines in detail the dynamics of Ukraine's relations with NATO from 1991 to 2023 on the basis of the main agreements on cooperation, the Alliance's strategy and policy towards Ukraine, the National and Military Security Strategy of Ukraine 2021.

Keywords: Ukraine-NATO relations, national security, Euro-regional security, NATO-Ukraine cooperation, hybrid war, strategic guidelines of Ukraine.

Вступ

Формування відносин Україна–НАТО було складним процесом, на який впливали як внутрішні, так і зовнішньополітичні фактори. З моменту здобуття незалежності в 1991 році Україна зіткнулася з різними соціально-політичними настроями та інтересами, що ще більше ускладнило ситуацію. Російська Федерація відіграла значну роль у формуванні цих викликів, керуючись своїм історичним прагненням встановити контроль над пострадянськими територіями, які виявили бажання приєднатися до НАТО в 1990-х роках. Занепокоєність Російської Федерації щодо прагнень України до НАТО призвела до посилення тиску, що призвело до появи сепаратистських угруповань у східних регіонах та Кримській області. Крім того, Російська Федерація стратегічно використовувала питання, пов'язані з мовою, правами меншин, конфлікти навколо Чорноморського флоту, а також ініціювала енергетичні та торгові суперечки, серед інших тактик. Таким чином, гібридна війна проти України розпочалася на початку 1990-х років через використання засобів «м'якої сили» [1].

Метою цієї роботи є висвітлення сучасного стану та шляхів розвитку міжнародних відносин Україна–НАТО на основі динаміки розвитку співробітництва за 1991–2023 рр.

Результати дослідження

Україна не є членом НАТО, тому на неї не поширюються гарантії безпеки, передбачені Договором про заснування Альянсу. Проте вона є країною-партнером Альянсу, оскільки відносини будуються на тій самій співпраці, запозиченні принципів і стандартів для захисту національних інтересів. Розвиток відносин Україна–НАТО розпочався з початком незалежності на засадах діалогу та співпраці, коли у 1991 році Україна приєдналася до Ради Північноатлантичного співробітництва та долучилася до програми «Партнерство заради миру» (1994) [2].

Основу нинішніх відносин між Україною та НАТО було закладено на початку 1990-х років шляхом прийняття інституційно-правових засад. Відтоді ці відносини розвивалися на різних етапах, включаючи участь у таких програмах, як «Партнерство заради миру» (ПЗМ), Рада північноатлантичного співробітництва (РПАС) і Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП). Проте саме підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО 9 липня 1997 року стало визначною віхою, започаткувавши нову еру співпраці [2; 3].

Після підписання Хартії про особливе партнерство в 1997 р., відносини розвивалися на основі наступних принципів [4]: неподільна безпека держав у регіоні ОБСЄ; утримання від застосування сили

та загроз, несумісних з принципами ООН; свобода у виборі засобів забезпечення безпеки, включаючи союзні договори; повага до суверенітету, політичної незалежності та територіальної цілісності держав; демократія, верховенство права, ринкова економіка та політичний плюралізм; права людини, зокрема права меншин; запобігання конфліктів та їх мирне врегулювання. Декларація про доповнення до Хартії у 2009 р. підтвердила рішення лідерів Альянсу, прийняте на саміті в Бухаресті 2008 р., щодо членства України в НАТО.

Створення Комісії Україна-НАТО, яка є основним органом для зміцнення відносин і нагляду за співробітництвом, можна віднести до Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО 1997 року. В результаті активної участі України в діяльності та ініціативах Альянсу протягом історії співпраця між двома сторонами поглибилася, що призвело до взаємної вигоди. Співпраця Україна – НАТО посилилася завдяки підписанню Декларації про доповнення Хартії про особливе партнерство України та Організації Північно-Атлантичного договору у 2009 р., де згадується, що «взаємовигідні відносини ... особливого партнерства ... за минулі дванадцять років зробили та продовжуватимуть робити свій внесок у майбутньому у забезпечення регіональної та євроатлантичної безпеки» [5]. Очевидно, що стратегічне розташування України між Російською Федерацією, Китаєм та європейськими державами позиціонує її як ключового гравця в системі регіональної безпеки.

Важливо визнати давнє бажання України стати членом НАТО, особливо враховуючи спільну ідеологію країни з існуючими державами-членами щодо розбудови демократичної держави. Це прагнення було підтримано Альянсом під час Бухарестського саміту 2008 року, де було прийнято відповідне рішення. На саміті було погоджено розробити та виконати План дій щодо членства (ПДЧ), який є комплексною програмою реформ, що охоплює політичні, економічні, оборонні, ресурсні, безпекові та правові аспекти для країн-кандидатів. Для просування інтеграції України в євроатлантичне співтовариство та полегшення необхідних реформ у 2009 році було запроваджено Річну національну програму (РНП) як основний інструмент.

У період з 2010 по 2014 рік керівництво України дотримувалося позиції позаблоковості, але через російську агресію від цієї позиції відмовилося. Після анексії Криму в 2014 році відбувся помітний сплеск міжнародної допомоги, спрямованої Україні, зокрема у сферах посилення спроможності та зміцнення безпеки й оборони, забезпечили підготовку десятків тисяч військовослужбовців. Із 2016 р., коли було проведено Варшавський саміт НАТО, практична підтримка Україні оформлена у вигляді Комплексної програми допомоги (КПД).

У 2017 році Верховна Рада України ухвалила закон, у якому визначено, що стратегічною метою зовнішньої та безпекової політики країни є членство в НАТО. В 2019 році відповідна поправка до Конституції України набула чинності. Президент В. Зеленський у 2020 році затвердив Стратегію національної безпеки України, яка стала основою для розвитку "особливого партнерства між Україною і НАТО, спрямованого на вступ України до Альянсу" [6].

У 2014 році співпраця між Україною та НАТО стала активною та різносторонньою, зміцнивши відносини у політичній, економічній, військовій, гуманітарній та інших сферах. Науковці вбачають в цьому партнерстві важливий елемент загальноєвропейської архітектури, який сприяє підвищенню обороноздатності України, реформуванню оборонного та безпекового секторів за стандартами НАТО та демократичним реформам. Це підтверджує життєздатність та перспективу такого підходу до практичної співпраці для забезпечення миру та безпеки в Європі. Такий підхід є філософією Української держави та Організації Північноатлантичного договору за понад 70-річну історію її існування [7].

Вагомою проблемою переходу на стандарти НАТО є корупційні ризики, зокрема в Україні історично високий рівень політичної корупції у виконавчій, законодавчій, судовій владі, про що свідчить динаміка Індексу політичної корупції [8].

З початком конфлікту між Росією та Україною виник новий етап співпраці між Україною та НАТО, який характеризується підвищенням рівня відносин на основі стратегічного партнерства. Враховуючи вирішальну роль НАТО у забезпеченні євроатлантичної та регіональної безпеки, держави-члени однозначно засуджують агресію Росії, особливо порушення нею міжнародного права, і закликають до негайного виведення військ з території України. На Мадридському саміті у 2022 році Альянс ухвалив резолюцію про посилення допомоги Україні. Згодом, у вересні того ж року, Україна підтвердила своє прагнення приєднатися до НАТО у відповідь на незаконну спробу Росії анексувати українські території.

У 2023 р. на саміті НАТО у Вільнюсі Альянс підтвердив майбутнє членство України в НАТО.

Визнаючи значний прогрес України у зміцненні співпраці з НАТО та здійсненні реформаторських заходів, Альянс визначив, що План дій щодо вступу є зайвим, оскільки Україна бере курс на повну євроатлантичну інтеграцію. У 2023 році було створено Раду Україна – НАТО, яка замінила Комісію, працюючи на принципах рівності. Це свідчить про посилення політичних зв'язків між партнерами та вищий рівень інтеграції України у складі Альянсу.

На саміті НАТО у Вільнюсі 2023 р., держави-члени підтвердили відданість майбутньому вступу України до Альянсу. Визнаючи досягнення України в оперативній сумісності та реформах безпеки, Альянс продовжить підтримувати країну в її шляху до членства, регулярно оцінюючи прогрес через національні програми. Членство буде обговорено, якщо виконаються відповідні умови.

Доцільно також проаналізувати дані щодо фінансової підтримки України з початку співпраці. У розпал гібридної війни різноманітні джерела сприяють формуванню фінансових ресурсів, наприклад кошти, які виділяють країни-члени НАТО для задоволення критичних потреб України як партнера Альянсу. Ці потреби включають паливо, обладнання для розмінування та медичну підтримку. Співпраця між Україною та НАТО активізувалася з 2014 року, що призвело до створення кількох Цільових фондів, у межах яких виділено фінансові ресурси на розвиток спроможності та здатності України до захисту власних інтересів. На саміті НАТО у Варшаві у 2016 році Альянс офіційно оформив підтримку України через Комплексну програму допомоги (КПД). Метою КПД є зміцнення потенціалу національної безпеки України та сприяння масштабним реформам відповідно до євроатлантичних принципів, стандартів НАТО. У рамках цих зусиль сектор безпеки та оборони зазнав значних трансформацій у рамках КПД. У 2022 р. проведено саміт у Мадриді, на якому ухвалено рішення про виділення на розширену програму КПД понад 500 млн євро [2].

У Стратегії воєнної безпеки України (2021р.), захист територіальної цілісності і суверенітету визначено як головну мету, зокрема, шляхом всебічної оборони на основі стримування і взаємодії. Взаємодія в цьому процесі передбачає координацію з ЄС, НАТО та іншими міжнародними партнерами. У перспективі, співробітництво між Україною і державами-членами НАТО ґрунтуватиметься на узгодженні заходів щодо оборони. Завдання також включають набуття членства в НАТО, інтеграцію у європейські структури безпеки та міжнародне оборонне співробітництво. Також передбачено розвиток підготовки військового персоналу, систем військової освіти та використання досвіду та стандартів НАТО [9].

На зустрічі НАТО в Брюсселі 14 червня 2021р., підтверджено рішення, що було прийняте в Бухаресті у 2008 р., щодо членства України в організації. Україні надано повне право визначати свою зовнішню політику та використовувати інструменти для реформ і впровадження стандартів НАТО, включаючи боротьбу з корупцією та розвиток демократичних цінностей.

Нещодавнє ухвалення восьмої Стратегічної концепції НАТО (NATO Strategic Concept 2022) під час саміту Альянсу має величезне значення. Це особливо примітно через включення в документ кількох нових положень, які враховують масштабну гібридну війну, яка триває проти України. Концепція приділяє значну увагу необхідності скоординованого та надійного підходу до захисту національної стабільності та забезпечення загальної безпеки Альянсу від різних військових і невійськових загроз і викликів. Примітно, що Концепція визначає Росію як «найзначнішу та пряму загрозу безпеці» не лише для країн-членів НАТО, а й для миру та стабільності в євроатлантичному регіоні [10].

Досліджуючи стратегічні цілі України щодо національної та військової безпеки, а також концепцію регіональної безпеки НАТО, можна отримати такі практичні рекомендації. Україні доцільно наблизити власні довгострокові цілі в секторі безпеки та оборони до парадигми Альянсу, зокрема щодо застосування «надійного, узгодженого, інтегрованого підходу до забезпечення національної стійкості проти різних типів загроз». Сьогоднішня мета Стратегії 2021 зосереджена виключно на «завчасній підготовці та забезпеченні всебічної оборони». Проте було б доцільно змістити акцент на стабільність у різних вимірах, таких як політичний, економічний, соціальний, правовий, інформаційний та цифровий. Крім того, кінцевий результат цієї стратегічної цілі та орієнтира не повинен обмежуватися «інтеграцією України в простір безпеки ЄС та набуттям членства в Альянсі». Натомість вона має бути спрямована на посилення розвитку сил безпеки та оборони, щоб вони відповідали силам країн-членів НАТО, сприяючи стратегічному партнерству та рівноправній участі в зусиллях у сфері регіональної безпеки.

Висновки

Таким чином, аналіз розвитку міжнародних відносин Україна – НАТО в період з 1991 по 2023 рік

свідчить про зростання інтересу України до членства в альянсі, особливо в контексті загострення конфліктів на її території та анексії Криму. Однак реалізація цієї мети ускладнена корупційними ризиками. За останні роки співпраця з НАТО зросла, а об'єднані стратегічні цілі включають в себе відстоювання від зовнішніх загроз, зокрема з боку РФ. У майбутньому передбачається ще ширша співпраця в різних сферах, включаючи оборону та забезпечення міжнародної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хронологія відносин Україна – НАТО. Режим доступу: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/hronologiya-vidnosin-ukrayina-nato> (дата звернення: 10.03.2024).
2. Official web-site North Atlantic Treaty Organization (n.d.). Relations with Ukraine. Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 09.03.2024).
3. Aleksiiyevets,L., & Aleksiiyevets,M.(2020). The transformation of Ukraine –NATO relationships in 1991–2019: a historical aspect. Ukrainian Historical Journal, 1, 126–142. Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.01.126> (дата звернення: 07.03.2024).
4. Верховна Рада України. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення: 08.03.2024).
5. Офіційний сайт Організації Північноатлантичного договору. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору. Режим доступу: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_57045.htm (дата звернення: 02.03.2024).
6. Верховна Рада України. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 08.03.2024).
7. І. Король, Б. Шпільман. НОВИЙ ФОРМАТ ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНИ З НАТО. Геополітика України: Історія І Сучасність. Збірник наукових праць. 2010, випуск 3. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25909/1/%d0%9d%d0%9e%d0%92%d0%98%d0%99%20%d0%a4%d0%9e%d0%a0%d0%9c%d0%90%d0%a2%20%d0%92%d0%97%d0%90%d0%84%d0%9c%d0%9e%d0%92%d0%86%d0%94%d0%9d%d0%9e%d0%a1%d0%98%d0%9d.pdf> (дата звернення: 02.03.2024).
8. Varieties of Democracies(n.d.). Режим доступу: https://v-dem.net/data_analysis/CountryGraph (дата звернення: 15.03.2024).
9. І. Шишкін, О. Воронова, Т. Дацьо. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНА –НАТО: СУЧАСНИЙ СТАН ШЛЯХИ РОЗВИТКУ. Journal of Innovations and Sustainability. Режим доступу: <https://www.is-journal.com/is/article/view/198/110> (дата звернення: 15.03.2024).
10. Офіційний сайт Організації Північно-Атлантичного договору. Стратегічна концепція НАТО–2022 від 29.06.2022р. Режим доступу: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf (дата звернення: 13.03.2024).

Василина Анастасія Василівна – студентка групи 2БС-22б, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: nstvsln@gmail.com.

Науковий керівник: **Корнієнко Валерій Олександрович** – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціально-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: valkorney1958@gmail.com.

Vasylyna Anastasia Vasylyvna - is a student of group 2BS-22b, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.

Supervisor: **Kornienko Valeriy Olexandrovych** - Dr. of Political Sciences, Professor, Head of the Department of Social and Political Sciences, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.